

Щербакова Ганна Володимирівна,

головний науковий співробітник відділу науково-методичного забезпечення участі прокурорів у кримінальному провадженні Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, доцент

ТИПОВІ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНУ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ У СПРАВАХ ПРО НАРКОЗЛОЧИНИ

Заяви громадян України, у тому числі таких, що були засуджені за вчинення наркозлочинів стосуються здебільшого незаконного затримання, довгочасного та безпідставного застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, порушень під час особистого огляду, ошуку, відсутності ефективного розслідування фактів неналежного поводження з особами, які перебувають у місцях несвободи, тощо, що є порушенням вимог ст.ст. 3, 5, 6, 8 Конвенції [1, с. 14].

Непоодинокими є випадки коли працівники поліції здійснюючи «поверхневу перевірку», «поверховий огляд» не дотримуються порядку їх проведення регламентованого в Законі України «Про Національну поліцію». Фактично в цих випадках має місце проведення обшуку особи, порядок якої визначений КПК України, але Законодавчі вимоги проігноровані. Такі докази отримані з порушенням законодавчих приписів визнаються недопустимими, що може мати наслідком винесення виправдувальних вироків.

Іншими підставами, що слугували для постановлення судами першої та апеляційної інстанцій виправдувальних вироків у справах про наркозлочини є:

незаконне вилучення наркотичного засобу у особи під час проведення огляду місця події.

Кримінальним процесуальним законодавством, зокрема, ст. ст. 208, 223, 236 КПК України закріплено право уповноваженої службової особи вилучати у особи наркотичний засіб під час її обшуку.

Натомість непоодинокими є випадки, коли у кримінальних провадженнях має місце оформлення такого вилучення протоколами огляду місця події (земельних ділянок, приватного домоволодіння особи тощо).

Крім того, у випадку проведенні огляду (обшуку) в орендованій кімнаті багатокімнатної квартири, добровільної згоди власника

квартири на виявлення та вилучення наркотичного заходу без згоди винаймача кімнати або ухвали слідчого судді про надання дозволу про проведення обшуку житла недостатньо. Адже орендована кімната в багатокімнатній квартирі є окремим житлом особи – винаймача цієї кімнати [2];

не зазначення обов'язкових даних у протоколі огляду місця події, та не долучення обов'язкових носіїв інформації до протоколу цієї слідчої дії

Так, зокрема, всупереч вимогам ст. ст. 104, 105 КПК України, не вноситься інформація про технічні та спеціальні засоби, їх параметри, а до матеріалів кримінального провадження не долучаються технічні носії інформації із відеозаписом проведеної слідчої (розшукової) дії;

проведення огляду квартири та автомобіля без ухвали слідчого судді та без звернення до нього після їх закінчення (визнано недопустимими указані протоколи огляду);

залучення понять, які перебувають у залежному від правоохоронців становищі, формальність їх участі у слідчих діях або взагалі відсутність при проведенні слідчих дій;

невикористання засобів аудіо-, відеофіксації або нерезультативність їх використання тощо.

З метою недопущення посадовими особами органами правопорядку фактів незаконного затримання, довгочасного та безпідставного застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою необхідно врахувати правові позиції ЄСПЛ стосовно «законності» тримання під вартою, зокрема тих, що викладені в рішенні у справі «Чанев проти України» від 9 жовтня 2014 року (набуло статусу остаточного 9 січня 2015 року), п.п. 24–31 [3].

Якщо у справах про наркозлочини фігурують неповнолітні особи, при вирішенні питання про обрання, продовження, зміни чи скасування їм запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, слід керуватися не тільки положеннями Кримінального процесуального законодавства України, що визначають особливості процедури стосовно підлітків, а також необхідно враховувати практику ЄСПЛ. Показовим у цьому аспекті є рішення ЄСПЛ від 27 листопада 2008 року у справі «Свершов проти України», де Суд констатував порушення вимог статті 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (право на свободу та особисту недоторканість) щодо неповнолітнього. У п. 63 цього рішення ЄСПЛ в обґрунтуванні порушення статті 5 Конвенції зазначив, що національні суди при розгляді питання щодо продовження тримання під вартою неповнолітнього жодного разу не розглядали можливості обрання

альтернативного запобіжного заходу замість тримання під вартою і, посилаючись головним чином на тяжкість злочинів, продовжували тримати заявника під вартою на підставах, які не можна вважати «відповідними і достатніми». Крім цього, відповідно до пункту 64 цього ж рішення ЄСПЛ, визнаючи наявність порушення пункту 3 статті 5 Конвенції, вказав, що «взято до уваги й те, що хоча захисник закликав враховувати неповнолітній вік заявника, органи влади, як видно з матеріалів справи, ніколи не приймали до уваги цей факт, коли виносили рішення про тримання його під вартою» [4, с. 226].

Знання типових порушень закону під час здійснення процесуальних дій слідчим, прокурором, іншими особам, які в силу своїх посадових обов'язків залучені до сфери протидії наркозлочинності, є важливим. Це дозволить їм намагатися не допустити подібні порушення під час власної практичної діяльності, а також напрацювати прийоми щодо їх виявлення, попередження та усунення.

Список використаних джерел

1. Токарев Г. В. Практика захисту у кримінальних провадженнях з незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів або прекурсорів: практичний посібник (третє видання). Х.: ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 440 с.
2. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 30.12.2016 р. Затримання особи. Законодавство. Роз'яснення. Судова практика. / заг. ред М.Є. Шумила. К.: Юрінком Інтер, 2017. 280 с.
3. Щербакова Г.В. Гарантії забезпечення прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого під час затримання та взяття під варту. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 4. С. 224–230.